

Praksa implementacije Zakona o upotrebi jezika u procesu obrazovanja na Kosovu

Uvodne napomene

U periodu od februara do maja 2007. godine članovi istraživačkog tima FHP – Kosovo su pratili da li se u praksi primenjuju odredbe člana 4.4. Ustavnog okvira za privremenu samoupravu na Kosovu¹ i odredbe Zakona o upotrebi jezika² kojima se garantuje pravo manjinskim zajednicama na Kosovu da se obrazuju na svom maternjem jeziku. Na osnovu intervjuja koje su vodili sa pripadnicima etničkih zajednica, sa nastavnicima koji predaju na jezicima manjina i sa predstavnicima lokalnih i centralnih institucija Kosova, kao i na osnovu analize Ustavnog okvira za privremenu samoupravu na Kosovu, Zakona o upotrebi jezika, Zakona o predškolskom obrazovanju³ i Zakona o osnovnom i srednjoškolskom obrazovanju⁴, FHP – Kosovo želi da na dokumentovan način prikaže da li se na Kosovu poštuje propisano pravo manjina da se obrazuju na svom jeziku, da ukaže na probleme koji onemogućavaju da se to pravo u potpunosti poštuje i da pruži preporuke kosovskim institucijama i UNMIK-u kako bi se položaj manjina po pitanju obrazovanja na njihovom maternjem jeziku popravio i na taj način se omogućilo njihovo potpuno integrisanje u kosovsko društvo.

Rezime

Ustavni okvir za privremenu samoupravu na Kosovu, tačkom 4.4, i Zakon o upotrebi jezika, članovima 19, 20, 21, 22, 23 i 24, garantuju pravo manjina na Kosovu da se obrazuju na svom maternjem jeziku, počevši od predškolskih ustanova, preko osnovnih i srednjih škola, do univerziteta.

FHP – Kosovo ocenjuje da se Zakon o upotrebi jezika na Kosovu generalno poštuje u odnosu na Turke, Bošnjake, Aškalije, Egipćane i deo Goranaca koji nastavu pohađaju na bošnjačkom jeziku. Đaci iz ovih etničkih zajednica nastavu slušaju prema planu i programu kosovskog Ministarstva za obrazovanje, nauku i tehnologiju (MONT Kosova). Planovi i programi koje propisuje ovo ministarstvo su, osim na albanskom, napisani na

¹ Ustavni okvir za privremenu samoupravu Kosova

www.unmikonline.org/pub/misc/FrameworkPocket_SRB_Dec2002.pdf

² http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/04serbian/SC2006regs/RSC2006_57_ALSL02_L4_1.pdf Parlament Kosova je 27. jula 2006. godine usvojio Zakon o upotrebi jezika. Zakon je stupio na snagu u oktobru 2006. godine.

³ http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/04serbian/SC2006regs/RSC2006_11_ALSL02_L5_2.pdf

⁴ http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/04serbian/SC2002regs/RSC2002_19.pdf

bošnjačkom i na turskom jeziku. MONT Kosova je plan i program za nastavu na bošnjačkom i turskom jeziku prilagodio u odnosu na predmete maternji jezik, istorija, likovna kultura i muzička kultura zbog potrebe očuvanja etničkog identiteta manjinskih zajednica koje slušaju nastavu na ovim jezicima. Aškalijama i Egipćanima je maternji jezik albanski, tako da oni pohađaju nastavu na albanskom jeziku. Srbi i deo Goranaca koji nastavu prate na srpskom jeziku obrazuju se po planu i programu Vlade Srbije na srpskom jeziku. FHP – Kosovo ističe da Vlada Kosova još uvek nije donela plan i program obrazovanja na srpskom jeziku. Sa druge strane, Srbi odbijaju da se uključe u proces dogovaranja sa MONT-om Kosova oko toga kako treba da izgleda plan i program na srpskom jeziku koji bi izdalo ovo ministarstvo, iako ih je Vlada Kosova zvanično i javno pozivala. Nastava na romskom jeziku nije organizovana niti u školama u nadležnosti MONT-a Kosova, niti u školama u nadležnosti Ministarstva prosvete Vlade Srbije: deo Roma koji živi u mestima gde su Albanci u većini nastavu pohađa na albanskom, a Romi koji žive u srpskim enklavama nastavu pohađaju na srpskom jeziku. Manji deo Roma nastavu sluša na bošnjačkom jeziku.

Za osnovne i srednje škole koje su u nadležnosti Vlade Kosova, MONT Kosova izdaje diplome, svedočanstva, đачke knjižice i dnevnike na bošnjačkom, turskom i albanskom jeziku. Međutim, mesečni i godišnji planovi rada u ovim školama, kao i sva obaveštenja na oglasnim tablama, na albanskom su jeziku. Sednice nastavnčkih veća se održavaju na albanskom. Zapisnici sa sednica su takođe na albanskom. Kolege Albanci kolegama Bošnjacima i Turcima prevode tok sednica, kao i zapisnike na turski i bošnjački. Sva komunikacija između ovih škola, opštinskih direktorijata za obrazovanje i MONT-a Kosova vodi se na albanskom jeziku. Izuzetak od ovog pravila je Direktorijat za obrazovanje opštine Peć/Peja, koji sa školama gde se nastava odvija na bošnjačkom jeziku komunicira na tom jeziku.

Najveći problem u obrazovanju pripadnika manjinskih zajednica u školama u nadležnosti MONT-a Kosova jeste nedostatak udžbenika. Do sada je Vlada Kosova izdala udžbenike za učenike Bošnjake i Turke za I, II, VI, VII i IX razred. U sledećem periodu će biti odštampani udžbenici za III, IV i VIII razred. Udžbenici za V razred još uvek nisu napisani jer je u toku reforma: prvo će biti urađeni udžbenici na albanskom jeziku, a nakon toga na turskom i na bošnjačkom. Nastavnici koji predaju na bošnjačkom i na turskom jeziku ovaj problem rešavaju tako što diktiraju iz udžbenika na albanskom, ukoliko taj jezik znaju, ili iz udžbenika iz Bosne i Hercegovine i Turske, koje je odobrio MONT Kosova. Nastavnici Bošnjaci i Turci ukazuju da knjige koje Vlada Kosova izdaje na bošnjačkom i na turskom imaju puno grešaka. Takođe, štamparije odbijaju da štampaju udžbenike na bošnjačkom i turskom zbog ekonomske neisplativosti, jer su tiraži tih udžbenika mali. Do sada MONT Kosova nije izdao nijedan udžbenik na bošnjačkom i turskom za učenike srednjih škola. Zbog toga nastavnici u srednjim školama koriste udžbenike na albanskom i iz njih diktiraju učenicima, ili koriste udžbenike iz Turske i Bosne i Hercegovine, koje je odobrila Vlada Kosova.

Bošnjaci, Turci i deo Goranaca koji su pohađali nastavu u osnovnim i srednjim školama na bošnjačkom mogu da upišu: Učiteljski fakultet u Prizrenu/Prizren, koji je istureno odeljenje Univerziteta u Prištini/Prištinë i gde se nastava odvija na bošnjačkom i

turskom, Fakultet primenjenih nauka biznisa u Peći/Peja, gde se nastava odvija samo na bošnjačkom, i Odeljenje za turski jezik i orijentalistiku na Filološkom fakultetu Univerziteta u Prištini/Prishtinë, gde se nastava odvija samo na turskom jeziku. Planove i programe na ovim fakultetima izdaje MONT Kosova i oni su na bosankom i turskom. MONT Kosova još uvek nije izdao niti jedan udžbenik na bošnjačkom i turskom za studente ovih fakulteta. Na osnovu odobrenja Vlade Kosova, pomenuti fakulteti koriste udžbenike iz Turske i Bosne i Hercegovine. Što se tiče dokumentacije, indeksi, zapisnici o polaganju ispita i fakultetske diplome isključivo su na albanskom jeziku i one se na albanskom izdaju i Bošnjacima, Turcima i delu Goranaca koji studiraju na bošnjačkom jeziku. Na Učiteljskom fakultetu u Prizrenu/Prizren i na Odeljenju za turski jezik i orijentalistiku na Filološkom fakultetu Univerziteta u Prištini/Prishtinë sve informacije su takođe samo na albanskom jeziku. Komunikacija između fakulteta i MONT-a Kosova obavlja se na albanskom jeziku.

Na Univerzitetu u Prištini/Prishtinë zvanični jezici su engleski i albanski. MONT Kosova je obezbedio da svake godine 30 studenata Turaka može da upiše neku od grupa na fakultetu gde bi predavanja bila na albanskom. Ti kandidati moraju prethodno da završe kurs albanskog jezika u trajanju od tri meseca.

Na svim fakultetima koji su u nadležnosti Univerziteta u Prištini, službeni jezik je albanski. Na tom jeziku se održavaju predavanja i polaganje ispita. Takođe, u administraciji službeni jezik je albanski. Statut univerziteta, kao i naš zvanični web sajt, na dva su jezika, na albanskom i engleskom (...). Na fakultetima pripadnici manjinskih zajednica mogu da upišu fakultet pod istim uslovima kao i Albanci. Nastava je na albanskom jeziku, kao i polaganja ispita. Zavisno od profesora, oni mogu da polažu ispite na maternjem jeziku, ukoliko profesor poznaje taj jezik. Pravni akt koji bi regulisao ovu praksu ne postoji, već sve zavisi od volje profesora. Sve studente tretiramo podjednako, bez obzira na etničku pripadnost.

E.K., pomoćnik sekretara Rektorata Univerziteta u Prištini/Prishtinë
FHP intervju, 24. april 2007.

U skladu sa Zakonom o upotrebi jezika, Vlada Kosova je bila u obavezi da formira Komisiju za jezike⁵ koja bi trebalo da proverava da li se ovaj zakon primenjuje u praksi. Odlukom Vlade Kosova komisija je trebalo da počne sa radom 21. marta 2007. godine. U periodu kada su istraživači FHP – Kosovo obavljali intervju sa pripadnicima manjinskih zajednica, sa nastavnicima koji predaju na jezicima manjina i sa predstavnicima lokalnih i centralnih institucija Kosova (od februara do maja 2007. godine), Komisija za jezike nije počela sa radom. Pojedini članovi te komisije nisu ni bili upoznati da su angažovani u njenom radu.⁶

⁵ Član 32.1. U cilju očuvanja, promocije ili zaštite službenih jezika i njihov ravnopravan status na Kosovu, kao i obezbeđivanje zaštite jezika nacionalnih zajednica čiji maternji jezik nije službeni jezik, Vlada Kosova će ustanoviti Komisiju za jezike radi nadgledanja izvršenja ovog Zakona.

⁶ Komisija za jezike je zvanično počela sa radom 18. maja 2007. godine, kada je održan njen prvi sastanak. Za predsednika je izabran Isljam Caka/Islam Caka, iz pravne kancelarije Vlade Kosova, a za potpredsednika Dragana Živković, iz Ministarstva za zajednice i povratak Vlade Kosova.

Niko me nije obavestio da sam izabran za člana Komisije za jezike koja treba da se formira na osnovu Zakona o upotrebi jezika. Od vas sam dobio ovu informaciju. Inače, druga osoba koja se zove kao ja, pod ovim imenom i prezimenom, ne radi u ovoj instituciji.

F.B., prevodilac u skupštini Kosova
FHP intervju, 26. april 2007.

Obavestili su me pre dva meseca da su me iz ministarstva u kojem radim predložili za člana Komisije za jezike, ali ne znam da sam i izabrana za člana te komisije. Niko me do sada nije obavestio da je premijer doneo odluku o formiranju ove komisije i da sam ja njen član.

D.Ž., direktor Odeljenja za povratak u Ministarstvu za povratak i zajednice Kosova
FHP intervju, 26. april 2007.

Đaci koji pohađaju škole i fakultete koje su u nadležnosti Vlade Srbije koriste udžbenike iz Srbije. Sva dokumentacija u ovim školama, đачke knjižice, svedočanstva, indeksi, diplome i drugo, na su srpskom jeziku i dolaze iz Srbije. Na Univerzitetu u Prištini/Prishtinë nema studenata Srba, kao ni Albanaca na univerzitetima koji su u nadležnosti Vlade Srbije.

1. Srbi

Đaci Srbi na Kosovu idu u škole i na fakultete koje su u nadležnosti Vlade Srbije. U tim institucijama đaci prate nastavu po planu i programu Ministarstva prosvete Vlade Srbije. MONT Kosova još uvek nije napisao planove i programe na srpskom jeziku, niti je organizovao nastavu za Srbe, što je jedan od razloga zašto Srbi još uvek nisu integrisani u obrazovni sistem Kosova. Sa druge strane, Srbi odbijaju da se uključe u proces dogovaranja sa MONT-om Kosova kako treba da izgleda plan i program na srpskom jeziku, a koji bi izdalo ovo ministarstvo, iako ih je Vlada Kosova zvanično i javno pozivala. Nakon zahteva Koordinacionog centra za Kosovo i Metohiju, prosvetni radnici koji rade u srpskim školama od marta 2006. godine prestali su da uzimaju plate iz kosovskog budžeta, tako da primaju samo one iz budžeta Vlade Srbije. Ova sredstva iz kosovskog budžeta sada se uplaćuju na poseban račun koji je, prema zvaničnicima Kosova, dostupan Srbima kada se budu odlučili da ta sredstva koriste⁷. Uprkos nalogu Vlade Srbije, srpske škole koriste deo sredstva iz budžeta Vlade Kosova za održavanje školskih objekata, za grejanje, kupovinu inventara, potrošnog materijala, za plaćanje električne energije i slično.

Sva dokumentacija u srpskim obrazovnim institucijama, tj. đачke knjižice, svedočanstva, indeksi i diplome, dolazi iz Srbije.

Učenici Srbi nastavu pohađaju u školskim zgradama koje su odvojene od Albanaca. U srpskim školama i fakultetima ne obrazuju se Albanci. S obzirom na činjenicu da Srbi generalno nemaju normalne uslove da se na Kosovu obrazuju i da idu u školu, sve je manje učenika Srba i u srpskim enklavama.

Vlada Srbije je dodatno otežala položaj Srba po pitanju obrazovanja, tražeći da se svi Srbi odreknu plata koje primaju iz kosovskog budžeta ukoliko već primaju platu iz Beograda. Time je uništen jedini mehanizam putem kojeg je Vlada Kosova pokušala da integriše Srbe u kosovsko društvo, što znači da Vlada Srbije upravo ohrabruje Srbe da se udaljavaju od kosovskih institucija, čime se sprečava i njihova minimalna integracija.

Učenici Srbi u opštini Lipljan pohađaju srpske škole isključivo na maternjem, srpskom jeziku (...). Sve srpske škole rade prema programima Ministarstva prosvete Vlade Republike Srbije, po kojima nije predviđeno da se uvede i uči albanski. Nastavnici i pomoćno osoblje plate primaju iz Srbije. Posle pisma prepuruke kog je poslao Koordinacioni centar za Kosovo i Metohiju, niko od nastavnog i pomoćnog osoblja koji rade u srpskim školama ne prima i platu iz kosovskog budžeta, a koje su u prošlosti primali. Oni su ugasili svoje račune i prekinuli sve vrste saradnje sa opštinskim i kosovskim institucijama. Sa njima nemamo nikavu komunikaciju. Rečeno nam je da od njih ne tražimo ništa, ali ako nam daju, da ne odbijamo. Obećali su nam da će nas

⁷ Intervju premijera vlade Kosova Agima Čekua/Agim Čeku francuskom listu *Courrier International*, koji je prenela *Koha Ditorë* 12. novembra 2006.

snabdevati ogrevom, nastavnim pomagalicama i da će nam platiti struju. Do sada nisu realizovali ta obećanja.

M.P., direktor osnovne škole „Braca Aksić” u selu Staro Gracko/Gracko e Vjetër
FHP intervju, 13. maj 2007.

Iz konsolidovanog budžeta Kosova, za obrazovanje u opštini Štrpce za ovu školsku godinu obezbeđena su sredstva u iznosu od 568.153 eura. Iz tog iznosa 34 % za Albance i 66% za Srbe. Na osnovu preporuke Koordinacionog centra za Kosovo i Metohiju, prosvetni radnici koji rade u srpskim školama od marta 2006. godine prestali su da primaju plate iz kosovskog budžeta. Oni svoje plate dobijaju samo iz Srbije, tako da se sredstva koja su obezbeđena za njih sada uplaćuju na poseban račun. Ta sredstva stoje i njih niko od Srba ne podiže. Međutim, srpske škole ipak koriste deo tih sredstava, uglavnom za održavanje školskih objekata, za grejanje, kupovinu inventara, potrošnog materijala, za plaćenje utrošene električne energije i slično.

S.Y., zamenik direktora Direktorijata za obrazovanje u opštini Štrpce/Shtërpçë
FHP intervju, 11. maj 2007.

Saradnja sa UNMIK-ovim institucijama postojala je sve do trenutka kada su oni prebacili svoje nadležnosti na kosovske institucije, odnosno na MONT. Sve do tada od UNMIK-a smo dobijali finansijska sredstva za školu, kao i plate za prosvetne radnike. Saradnju sa MONT-om smo prekinuli iz straha da nam ne nametnu svoje nastavne planove i programe, koji su neprihvatljivi u Srbiji. Postavljalo se pitanje da li će srednje škole i fakulteti priznati kosovski plan i program. Drugi problem je bio naš strah da nam ne nametnu kadrovska rešenja, što se i obistinilo, jer su dobijanjem nadležnosti od UNMIK-a raspisali konkurs za mesto direktora naše škole, a mi smo već imali izabranog direktora mnogo godina ranije. Predstavnici MONT-a su u par navrata pokušavali da stupe u kontakt sa nama, ali smo im mi jasno rekli da svaki vid saradnje ide preko našeg Ministarstva prosvete u Srbiji. Zbog prekida saradnje MONT ne plaća naše režije, niti dobijamo od njih ikakvu finansijsku pomoć, koju nismo ni tražili.

V.Ž., sekretar u srednjoj medicinskoj školi u Gračanici/Gračanicë
FHP intervju, 11. maj 2007.

2. Romi, Aškalije i Egipćani (RAE)

Maternji jezik Aškalija i Egipćana je albanski jezik i zato deca Aškalija i Egipćana pohađaju nastavu na albanskom jeziku. Što se tiče Roma, na Kosovu nema obrazovnih institucija u kojima bi oni mogli da se obrazuju na svom jeziku. Takođe, ni u školama u nadležnosti Vlade Srbije nastava za Rome nije organizovana na romskom jeziku. Ukoliko Romi žive u većinskim albanskim sredinama, onda se obrazuju na albanskom, a ukoliko žive u većinskim srpskim sredinama, onda se obrazuju na srpskom jeziku. Ponegde Romi pohađaju nastavu na bošnjačkom jeziku.

U naselju Kolonija u Đakovici/Gjakovë funkcioniše centar za rehabilitaciju stanovništva, „Bethany Christian services”. Delatnost centra usmerena je na obrazovanje i vaspitanje pripadnika zajednica RAE, od predškolskog uzrasta. Jedan broj dece RAE iz

Đakovice/Gjakovë, koja su posle rata izbegla ili su zbog straha od Albanaca prekinula redovno školovanje, odlazi u ovaj centar koji za njih organizuje intenzivnu nastavu na albanskom jeziku, kako bi nadoknadila izgubljeno gradivo i uključila se u redovnu nastavu.

Deca iz romske zajednice pohađaju nastavu na albanskom jeziku, a manji broj njih pohađa na bošnjačkom. Da bismo odgovorili na probleme koji prate zajednicu RAE, organizovali smo „ubrzanu nastavu”, po kojoj za jednu školsku godinu đaci mogu da završe dva razreda. Ova nastava se odvija u osnovnoj školi „Vaso Paškodrani” i trenutno je upisano 80 učenika od I do IX razreda. Naglasio bih da su učenici koji pohađaju ovaj oblik nastave pokazali najbolje rezultate na završnim testovima.

F.B., službenik u Direktorijatu za obrazovanje u opštini Peć/Peja
FHP intervju, 7. maj 2007.

3. Goranci

U Gori/Gora oko 1500 učenika Goranaca pohađa nastavu u 17 osnovnih škola i oko 150 učenika u gimnaziji „Ruždi Beriša/Ruzhdi Berisha” koja se nalazi u Dragašu/Dragash, na bošnjačkom i na srpskom jeziku. Odeljenje gimnazije „Ruždi Beriša/Ruzhdi Berisha” se nalazi u selu Mlike/Mlikë, i tu se nastava odvija na srpskom. Ovi učenici Goranci nemaju normalne uslove za obrazovanje jer se škola nalazi u privatnoj kući u selu, i nastavu slušaju samo tri do četiri puta nedeljno. Goranci, osnovci koji uče na bošnjačkom i oni koji uče na srpskom jeziku, pohađaju nastavu u istim školama. Ovim učenicima predaje oko 160 nastavnika. Prema podacima opštinskog Direktorijata za obrazovanje u Dragašu/Dragash, u Gori/Gora više od polovine ukupnog broja učenika Goranaca nastavu pohađa po planovima i programima Ministarstva prosvete Vlade Srbije, na srpskom jeziku. Oni tokom svog školovanja koriste iste udžbenike kao i đaci Srbi. Goranci koji uče na bošnjačkom jeziku pohađaju nastavu po planu i programu MONT-a Kosova. Ovim učenicima Gorancima albanski jezik je obavezan kao predmet. Inače, odluku da li će đaci Goranci da pohađaju nastavu na bošnjačkom ili na srpskom jeziku donose njihovi roditelji.

Nastavnici koji predaju po planu i programu Vlade Srbije primaju plate iz Srbije i one su mnogo veće nego plate nastavnika koji primaju plate iz kosovskog budžeta. Smatra se da se većina učenika i roditelja Goranaca opredeljuju za nastavu po srpskom planu i programu, zbog nastavka školovanja na fakultetima u Srbiji, zbog zaposlenja i zato što je njihov maternji jezik, „našinski”, blizak srpskom, a da albanski slabo ili uopšte ne govore i ne razumeju.

Đačke knjižice, svedočanstva, uverenja i druga dokumenta đacima Gorancima, koji pohađaju nastavu na srpskom jeziku, izdaju se na srpskom jeziku. To su dokumenta koja dolaze iz Srbije. Što se tiče Goranaca koji pohađaju nastavu na bošnjačkom jeziku, dokumentaciju dobijaju na bošnjačkom. To je dokumentacija Vlade Kosova. Konkursi za prijem učenika objavljuju se na bošnjačkom i srpskom. Testovi za prijemne ispite su na

srpskom i na bošnjačkom: testove na srpskom propisuje Vlada Srbije, a na bošnjačkom Vlada Kosova.

Goranci na Kosovu nemaju puno izbora za nastavak daljeg školovanja na bošnjačkom jeziku. Njihove mogućnosti da se školuju na albanskom su ravne nuli, jer većina ne zna albanski. Oni međusobno i u kući komuniciraju na goranskom jeziku. U prošlosti, obrazovanje za Gorance u opštini Dragaš bilo je organizovano samo na srpskom jeziku. Sadašnji nastavni planovi i programi na bošnjačkom jeziku na Kosovu nisu kompatibilni sa planovima i programima iz Srbije (...). Mnogi Goranci imaju rodbinu na teritoriji Srbije i povoljnije mogućnosti da se dalje školuju tamo, jer im je srpski bliži, ne plaćaju školarinu, internat i slično.

S.Lj., nastavnik u školi „Nazim Berati”/Nazim Berati u Dragašu/Dragash
FHP intervju, 6. maj 2007.

U zadnje vreme primećujemo da nas nastavnici koji rade po planovima i programima iz Srbije bojkotuju. Oni ne saraduju sa opštinskim direktorijatom za obrazovanje, ne učestvuju u našim aktivnostima, sportskim takmičenjima i drugim manifestacijama. Nastavnici muzike ne pripremaju muzičke programe za razne svečanosti. Oni iz likovne umetnosti ne organizuju izložbe crteža i slično.

B.H., koordinator za nastavu na bošnjačkom jeziku u Direktorijatu za obrazovanje opštine Dragaš/Dragash
FHP intervju, 5. maj 2007.

4. Bošnjaci

Bošnjaci su pre oružanog sukoba na Kosovu pohađali nastavu u osnovnim, srednjim školama i fakultetima na srpskom jeziku. Posle dolaska međunarodnih snaga na Kosovo, jula i avgusta 1999. godine, roditelji učenika Bošnjaka su napisali peticiju tadašnjem nadležnom organu za obrazovanje da se njihova deca ubuduće školuju na bošnjačkom jeziku. Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju Kosova oktobra 1999. godine donelo je odluku kojom je Bošnjacima omogućeno da pohađaju nastavu na bošnjačkom jeziku, u osnovnim i srednjim školama. Nakon toga je u Peći/Peja oktobra 2002. godine otvoren Fakultet primenjenih nauka biznisa, a u Prizrenu/Prizren Učiteljski fakultet, kao odeljenje Univerziteta u Prištini/Prishtinë, 2003. godine, gde studenti studiraju i na bošnjačkom i na turskom jeziku. Na čitavoj teritoriji Kosova učenici Bošnjaci uglavnom bez većih problema prate nastavu na bošnjačkom jeziku. Najveći broj učenika Bošnjaka pohađa nastavu u školama u opštinama Priština/Prishtinë, Mitrovica/Mitrovicë, Peć/Peja, Prizren/Prizren i Dragaš/Dragash.

MONT Kosova na bošnjačkom jeziku izdaje planove i programe, svedočanstva, diplome, dnevnik i drugu dokumentaciju. Međutim, sastanci nastavničkih veća se održavaju na albanskom jeziku. Zapisnici sa sastanaka i sva obaveštenja na oglasnim tablama u školama su na albanskom. Kolege Albanci tokom ovih sastanaka prevode tok rasprave učiteljima Bošnjacima. Komunikacija sa MONT-om Kosova i opštinskim direktorijatima za obrazovanje odvija se na albanskom jeziku. Izuzetak od ovog pravila je opštinski

Direktorij za obrazovanje u Peći/Peja, koji sa školama gde se nastava održava na bošnjačkom, komunicira na tom jeziku. U Peći/Peja, Dragašu/Dragash i Prizrenu/Prizren ugovori o radu su na bošnjačkom, ali to nije slučaj u Mitrovici/Mitrovicë i Prištini/Prishtinë.

Prvenstveni problem za Bošnjake jeste nedostatak udžbenika i činjenica da su udžbenici loše prevedeni. Za izdavanje i prevod udžbenika nadležan je MONT. Primeri loše prevedenih udžbenika su udžbenici za fiziku i geografiju za VI i VII razred osnovne škole. Takođe, Bošnjaci se susreću i sa problemom da, iako imaju preveden udžbenik na bošnjačkom, štamparije nemaju interes da štampaju mali tiraž knjiga, tako da nema ni dovoljno primeraka udžbenika na bošnjačkom jeziku. Učitelji Bošnjaci ovaj problem rešavaju tako što diktiraju đacima iz albanskim udžbenika, ukoliko taj jezik znaju, ili iz udžbenika iz Turske i Bosne i Hercegovine, a koje je odobrio MONT Kosova. Do sada MONT Kosova nije izdao nijedan udžbenik na bošnjačkom i turskom za učenike srednjih škola. Iz tog razloga nastavnici u srednjim školama koriste udžbenike na albanskom i iz njih diktiraju učenicima, ili koriste udžbenike iz Turske i Bosne i Hercegovine, koje je odobrila Vlada Kosova.

Dokumentacija je na bošnjačkom jeziku, a pod tom dokumentacijom podrazumevaju se školski kalendar, dinamika rada, završni testovi, dnevници, svedočanstva, đачke knjižice, formulari za upis i ispis. Do sada nismo dobili nikakvu primedbu da su indeksi samo na albanskom jeziku na Fakultetu primenjenih nauka biznisa i Učiteljskom fakultetu, na kojima se nastava odvija na bošnjačkom jeziku. Najveći problem koji nas prati dugi niz godina jesu udžbenici. Do sada smo prilagodili i preveli na bošnjački i turski jezik udžbenike za I, II, VI, VII i IX razred. Očekujemo da do septembra budu odštampani i udžbenici za III, IV i VIII razred.

E.K., šef sektora za zajednice i ravnopravnost polova u MONT-u Kosova
FHP intervju, 4. maj 2007.

Sva obaveštenja koja dobijamo od uprave škole na albanskom su jeziku. Mislim na obaveštenja na oglasnoj tabli, kao i obaveštenja koja se čitaju od razreda do razreda. Pošalju nekog učenika koji nam obaveštenje pročita na albanskom jeziku. Mi ništa ne razumemo tako da isto kao da i nije pročitano. Evo konkretnog primera, mi još ne znamo da li ćemo raditi za prvomajske praznike. Ne znamo koliko dana je odmor. Deci ne možemo ništa da kažemo. Ponekad nas obiđe direktorka škole, ali sa decom razgovara na albanskom. Isto kao da i nije bila, jer je ništa ne razumemo. Za razliku od nje, kolege koji predaju na albanskom jeziku su korektni i nije ih sramota da sa nama komuniciraju na bošnjačkom.

R.R., nastavnik u multietničkoj osnovnoj školi „Naim Frašeri/Naim Frashëri” u Prištini/Prishtinë
FHP intervju, 27. april 2007.

Predškolska ustanova u kojoj se nastava odvija na bošnjačkom jeziku postoji samo u Vitimirici/Vitomiricë i ona radi od 2003. godine. U okviru vrtića „Golubovi mira/Pëllumba të paqës” u Peći/Peja započeto je sa programom „Mozaik”. Program je na bošnjačkom jeziku i trenutno ima samo 10 polaznika. Inače, ovo je jedina institucija ovog tipa na Kosovu u kojoj se program edukacije obavlja na bošnjačkom. U drugim mestima

na Kosovu deca iz manjinskih zajednica idu u vrtiće u kojima se edukacija obavlja samo na albanskom jeziku.

U selima Skorobište/Skorobishtë, Ljubižda/Lubizhdë i Mušnikovo/Mushnikovë kod Prizrena/Prizren i Donje Retimlje/Reti kod Orahovca/Rahovec, FHP – Kosovo je zabeležio ozbiljna kršenja Zakona o upotrebi jezika. U ovim selima dominantno stanovništvo čine Bošnjaci, ali đaci Bošnjaci gotovo u potpunosti pohađaju nastavu na albanskom jeziku. Na primer, u Skorobištu/Skorobishtë oko 250 đaka Bošnjaka pohađaju nastavu u osnovnoj školi „Nefit Jusufi/Nefit Jusufi” i nemaju mogućnost da se školuju na bošnjačkom jeziku. Početkom svake školske godine objavljuje se konkurs za prijem učenika koji će pohađati nastavu samo na albanskom, ali ne i na bošnjačkom jeziku. Tabla na ulazu u školu napisana je samo na albanskom. Celokupna dokumentacija u školi (dnevnici, đачke knjižice, potvrde i sl.) na albanskom su jeziku. Obaveštenja za roditeljske sastanke objavljuju se na albanskom i roditeljski sastanci se održavaju na albanskom jeziku. Roditelji koji idu na te sastanke ne razumeju šta im nastavnici govore, pošto ne znaju albanski jezik.

Ima puno roditelja koji su zainteresovani da njihova deca uče na bošnjačkom jeziku (...). Naš maternji jezik je neka vrsta mešavine između srpskog i makedonskog i taj jezik nazivamo „našinski”. Niko u selu ne govori, niti je ikada govorio albanski. Doduše, mnogi mogu da se služe albanskim jezikom, ali u svojim kućama u komunikaciji sa ukućanima niko ne koristi albanski (...). Mnogi učenici koji ovde završe osnovnu školu ne mogu da nastave dalje školovanje. Ovo selo ima najveći broj mladića koji nakon završetka osnovne škole ne nastavljaju školovanje i ne mogu da nađu posao. Problem je što nisu savladali albanski jezik kako bi mogli da nastave dalje školovanje, a sa druge strane ne mogu ni na bošnjačkom da se školuju, jer nemaju osnovu, pošto nisu učili na tom jeziku.

R.B., Bošnjak iz sela Skorobište/Skorobishtë
FHP intervju, 3. maj 2007.

U selu Ljubižda/Lubizhdë, od 540 učenika Bošnjaka, samo 48 pohađa nastavu na bošnjačkom u seoskoj osnovnoj školi „Ekrem Redža/Ekrem Rexha” (bivša škola „7. mart”). Pravo Bošnjaka da se obrazuju na svom jeziku onemogućavaju i zaposleni u školama. Direktor ove osnovne škole nije obavestio Bošnjake da njihova deca mogu da upisuju, pored nastave na albanskom, i nastavu na bošnjačkom jeziku.

Većini učenika koji nastavu pohađaju na albanskom jeziku, maternji jezik nije albanski. Oni međusobno i u svojim kućama sa roditeljima komuniciraju na jeziku koji je neka mešavina između srpskog i makedonskog. Mi taj jezik zovemo „našinski” i njemu su najbliži bošnjački i srpski. Sa tim učenicima rade nastavnici koji dolaze iz susednog albanskog sela Koriša i iz Prizrena. Samo 2-3 nastavnika su Bošnjaci, odavde iz sela Ljubižda. Mnogi učenici koji završe osnovno obrazovanje u Ljubiždi ne nastavljaju dalje školovanje, jer znanje koju stiču nije na potrebnom nivou zbog nedovoljnog razumevanja i poznavanja albanskog jezika. Ima puno roditelja koji bi decu upisali na bošnjačkom jeziku, međutim zbog 3-4 meštana koji vode politiku u selu, na čelu sa direktorom Isljamom Džaferijem, kažu da je nemoguće uključivati veći broj bošnjačke dece da uče na bošnjačkom jeziku.

Što se visokoobrazovnih ustanova tiče, Bošnjaci na bošnjačkom mogu da studiraju na Fakultetu primenjenih nauka biznisa u Peći/Peja i Učiteljskom fakultetu u Prizrenu/Prizren. Na Učiteljskom fakultetu u Prizrenu/Prizren svake godine se upiše 25 studenata na grupi gde se predavanja odvijaju na bošnjačkom. Ukupan broj studenata Bošnjaka je 80. Predavači su iz Srbije, Makedonije i sa Kosova. Sva korespondencija između Učiteljskog fakulteta, koji je deo Univerziteta u Prištini/Prishtinë, i Univerziteta u Prištini/Prishtinë, na albanskom je jeziku. Takođe, sva dokumentacija, tj. indeksi, formulari za polaganje ispita, potvrde, uverenja i diplome, jesu na albanskom. Na nivou univerziteta i ne postoji odluka da se dokumentacija vodi na bošnjačkom. Iz tog razloga oko 160 studenata Bošnjaka i Turaka ne mogu da dobiju nikakva zvanična dokumenta na svojim jezicima. Slična je situacija sa studentima Fakulteta primenjenih nauka biznisa u Peći/Peja.

Međutim, s obzirom da zaposleni u administraciji na fakultetu govore i bošnjački i turski, sa studentima komuniciraju bez ikakvih problema na njihovim jezicima. Čak se i nezavisno od univerziteta štampaju prijave za ispite, raspored ispita i razne potvrde na turskom i bošnjačkom jeziku. Pojedina obaveštenja pišu se i na bošnjačkom i turskom, ali to nije službena dokumentacija.

Naši indeksi su na albanskom jeziku. Overa semestra se vrši na obrascima koji su na albanskom jeziku, kao i upis ocena u prijavnim listovima za ispite. U indeksima studenti sami upisuju nazive predmeta na bošnjačkom jeziku. Ocene profesori takođe sami upisuju na bošnjačkom jeziku. Pečat fakulteta je samo na albanskom, sa tekstom: „Univerziteti i Prishtinë, Fakulteti i Edukimit, Qendra në Prizren”. Razne potvrde za studente takođe se izdaju samo na albanskom jeziku. Međutim, ako se insistira, onda se zahvaljujući dobroj volji referenata za studentska pitanja koji znaju bošnjački, srpski i turski jezik, a ne i zakonskoj regulativi fakulteta, potvrde i uverenja mogu dobiti i na tim jezicima. Takav je bio slučaj, recimo, sa studentom druge godine Muhamedom Imerijem. On je tražio potvrdu da je redovan student, radi vađenja vize za Nemačku u ambasadi u Beogradu. Dobio je potvrdu na albanskom sa kojom nije mogao da završi posao. Morao je da se vrati, da prevede tu potvrdu na srpski jezik.

A.B., student na Učiteljskom fakultetu u Prizrenu/Prizren
FHP intervju, 1. maj 2007.

Diplome, indeksi i zapisnici o polaganju ispita su na albanskom jeziku. Ostala dokumenta, kao prijava ispita ili formular za upis na fakultet, na bosanskom su jeziku. Sva ta dokumenta preveli smo uz pomoć kolega Albanaca (...). Sastanci na kojima prisustvuju i profesori iz bošnjačke zajednice su na albanskom jeziku, nema službenog simultanog prevoda za nas koji ne znamo albanski. Zahvaljujući kolegama Albancima, koji nam u toku sastanka prevode, mi možemo aktivno da učestvujemo na sastanku. Dobijamo zapisnike sa sastanaka koji se održavaju najmanje jednom mesečno, ali su ti zapisnici na albanskom jeziku. Samo dva puta sam dobio prevedene zapisnike. Najviše poteškoća nam zadaju dokumenta koja se šalju sa prištinskog univerziteta, jer su svi na albanskom jeziku. Nikad nam nisu poslali na našem maternjem jeziku.

H.B., profesor na Fakultetu primenjenih nauka biznisa u Peći/Peja
FHP intervju, 26. april 2007.

Diplome za srednje škole su loše prevedene. MONT uvek kasni sa dostavljanjem tog dokumenta, kao i svedočanstva o završenom razredu na bošnjačkom jeziku. Ovaj primer lošeg prevoda diplome nije usamljen, jer su sa puno gramatičkih grešaka odštampani i udžbenici za I, II, VI, VII i IX razred (...). Udžbenike za srednju školu na bošnjačkom jeziku nemamo, jer nijedna štamparija neće da prihvati da štampa mali tiraž knjiga, i iz ovog razloga kasnili su nam udžbenici za osnovne škole.

F.B., službenik u Direktorijatu za obrazovanje u Peći/Peja
FHP intervju, 7. maj 2007.

Obaveštenja u hodnicima škola samo su na albanskom jeziku, kao i naši ugovori o radu. Dokumenta iz MONT-a dobijamo na albanskom jeziku. Sastanci nastavničkog veća održavaju se na albanskom jeziku, ali nekako se snalazimo, jer znamo albanski, ali ne i dovoljno da aktivno učestvujemo na tim sastancima.

T.J., nastavnik bošnjačkog jeziku u osnovnoj školi „Bedri Džina/Bedri Džina” u Mitrovici/Mitrović
FHP intervju, 7. maj 2007.

5. Turci

Najveći broj pripadnika turske manjine na Kosovu živi u opštinama Prizren/Prizren i Gnjilane/Gjilan. Oko 2310 đaka Turaka bez problema pohađa nastavu u 11 osnovnih i srednjih škola na turskom jeziku na celom Kosovu. Osnovane su i dve specijalne škole, jedna je u Mamuši/Mamushë, gde je upisano 11 učenika, dok se druga nalazi u Prizrenu/Prizren, i nju pohađa osam učenika iz turske zajednice. Na Kosovu postoje četiri predškolske ustanove, tri u Prizrenu/Prizren i jedna u Prištini/Prishtinë, u kojima se nastava odvija i na turskom jeziku, za ukupno 145 učenika. Takođe, na Učiteljskom fakultetu u Prirenu/Prizren i na Odeljenju za turski jezik i orijentalistiku na Univerzitetu u Prištini/Prishtinë Turci mogu da dobiju visoko obrazovanje na turskom jeziku. Planove i programe obrazovanja na turskom jeziku koji se primenjuju u predškolskim, školskim i visokoškolskim ustanovama na Kosovu je pripremio MONT Kosova i oni su na turskom jeziku. Jedan od najvećih problema u obrazovanju na turskom jeziku jeste nedostatak udžbenika. Do sada je Vlada Kosova izdala udžbenike na turskom za I, II, VI, VII i IX razred. U sledećem periodu će biti odštampani udžbenici za III, IV i VIII razred. Udžbenici za V razred još uvek nisu napisani jer je u toku reforma. Nastavnici ističu da to nije dovoljno, zbog čega gradivo iz nekih predmeta moraju da diktiraju iz knjiga iz Turske koje su u skladu sa planom i programom MONT-a Kosova. MONT Kosova još uvek nije odštampao udžbenike na turskom jeziku za srednje škole. Sa svim školama i fakultetima gde se nastava odvija na turskom jeziku, MONT Kosova komunicira na albanskom.

U srednjoj školi „Sami Frašeri/Sami Frashëri” u Prištini/Prishtinë nastava se održava na albanskom i turskom jeziku. U toj školi su sva dokumenta koje izdaje uprava škole na

albanskom, sastanci nastavnčkog veća su na albanskom, obaveštenja na oglasnim tablama su takođe na albanskom, kao i obaveštenja koja se čitaju od razreda do razreda.

Ugovori o radu, mesečni i godišnji planovi rada i sva obaveštenja na oglasnim tablama su na albanskom. Školska pomagala, karte sveta i periodni sistem elemenata takođe su na albanskom, kao i obaveštenja koja dobijamo iz MONT-a. Sastanci nastavnčkog veća su samo na albanskom, bez prevoda, zapisnici sa tih sastanaka takođe. Odeljenske sastanke održavamo odvojeno od kolega Albanaca (...). Na turskom jeziku napisana je samo tabla na ulazu u školu. Potvrde i svedočanstva izdaju se i na albanskom i na turskom.

A.B., profesor u srednjoj školi „Sami Frašeri/Sami Frashëri” u Prištini/Prishtinë
FHP intervju, 2. maj 2007.

U selu Mamuša/Mamushë kod Prizrena živi oko 6000 stanovnika, od kojih je 98% Turaka. U Mamuši/Mamushë se nalazi osnovna škola „Hadži Imer Ljutfi/Haxhi Ymer Lutfi” i istureno odeljenje gimnazije „Džon Buzuku/Xhon Buzuku”, čija se centralna zgrada nalazi u Prizrenu/Prizren. U obe škole nastava je organizovana na turskom i na albanskom jeziku. Većina učenika nastavu pohađa na turskom. Samo nekoliko desetina učenika uče u odeljenjima na albanskom jeziku. Nastavu drži oko 50 nastavnika, od kojih su većina iz Prizrena/Prizren. Sva dokumentacija u ovim školama vodi se i na albanskom i na turskom jeziku.

Radimo po planu i programu MONT-a Kosova. Za učenike Turke ceo nastavni proces je organizovan na turskom jeziku i to se odvija bez ikakvih problema. Svi predmeti se održavaju na turskom. Administracija se u školi vodi takođe na turskom jeziku i naši učenici sva lična i zvanična dokumenta mogu dobiti na maternjem jeziku. Svi javni natpisi, kako u školi tako i u selu, napisani su na turskom i albanskom jeziku.

F.K., profesor gimnazije „Džon Buzuku/Xhon Buzuku” u Mamuši/Mamushë
FHP itervju, 4. maj 2007.

U Prizrenu/Prizrenu, osim u gimnaziji đaci Turci na turskom jeziku mogu da se obrazuju još i u tehničkoj, ekonomskoj i medicinskoj školi.

Učenici Turci mogu da se upišu na studije na Učiteljskom fakultetu u Prizrenu/Prizren i na Odeljenju za turski jezik i orijentalistiku na prištinskom univerzitetu, gde se nastava odvija na turskom jeziku. Turska dodeljuje stipendije i omogućava jednom broju Turaka sa Kosova da studiraju na tamošnjim univerzitetima. Učiteljski fakultet u Prizrenu/Prizren je istureno odeljenje prištinskog univerziteta. Iako je omogućeno da studenti Turci studiraju na turskom, sva komunikacija sa Univerzitetom u Prištini/Prishtinë na albanskom je jeziku. Indeksi, prijave za ispite, potvrde i drugi dokumenti su takođe samo na albanskom. Studenti Turci ne mogu da dobiju zvaničnu dokumentaciju na turskom. S obzirom da studenti koji studiraju na Učiteljskom fakultetu nemaju literaturu odštampanu na Kosovu, koriste literaturu na turskom jeziku koju dobavljaju iz Turske.

Na Katedri za turski jezik i orijentalistiku na prištinskom univerzitetu, svim profesorima koji predaju turski jezik i književnost sva službena dokumenta iz dekanata dostavljaju se takođe samo na albanskom jeziku. Tu dokumentaciju studentima prevode profesori. Plan

i program, koji su na turskom, profesori za administraciju fakulteta prevode na albanski jezik. Takođe, oglas za radno mesto profesora na odeljenju za turski jezik i orijentalistiku objavljuje se na albanskom.

Ne postoji odluka organa univerziteta da se dokumentacija vodi i na turskom i bošnjačkom. Dokumentacija, indeksi, prijave za ispite, potvrde, uverenja o položenim ispitima, obrasci za proceduru završnog ispita i drugi dokumenti samo su na albanskom. Ni propisima Učiteljskog fakulteta u Prizrenu nije predviđeno da se dokumentacija za studente izdaje na turskom i na bošnjačkom jeziku. Prema postojećim propisima, status pravnog lica ima Univerzitet u Prištini, a ne Učiteljski fakultet u Prizrenu. Praktično, to znači da naši studenti iz redova turske i bošnjačke zajednice, ima ih ukupno oko 160 na redovnim studijama, zvanično ne mogu dobiti dokumenta na svom jeziku. I pored činjenice što je u prizrenskoj opštini u zvaničnoj upotrebi, albanski, srpski, bošnjački i turski jezik, svi naši studenti sva dokumenta zvanično mogu da dobiju samo na albanskom jeziku. Međutim, s obzirom da zaposleni u administraciji fakulteta govore i turski i bošnjački, sa studentima komuniciraju bez ikakvih problema na njihovim jezicima. Na našu inicijativu odštampane su prijave za ispite, obrazci rasporeda ispita i razne potvrde na turskom i bošnjačkom. Pojedina obaveštenja pišu se i na ovim jezicima, ali ne službeno. Studenti se dogovaraju sa nama ili sa svojim profesorima i ta obaveštenja pišu na svom jeziku.

M.B., Albanac, sekretar Učiteljskog fakulteta u Prizrenu/Prizren
FHP intervju, 30. april 2007.

Sva dokumentacija iz dekanata Filološkog fakulteta dostavljaju se na albanskom jeziku. Najdrastičniji primer je dokument „Evidencioni list”, kojeg dobijamo na albanskom jeziku. Na njemu profesori upisuju osnovne podatke o održavanju predavanja i broj prisutnih studenata. Iz dekanata, konkretnije službenik Dem Iberdemaj, zahtevaju da se taj dokumenat popunjava na albanskom jeziku, jer on ne razume turski. Ako ne popunimo taj list, neće biti ni plate - kaže nam on, iako je određen broj profesora došao iz Turske i ne zna albanski. Kako svu dokumentaciju dobijamo na albanskom, a imamo profesora i studenata koji ne znaju albanski, ja im svu tu dokumentaciju neformalno prevodim. Iako je nastavni plan i program studija i postdiplomskih studija napisan na turskom, za službenike iz dekanata moramo da prevodimo na albanski. Isto tako, sa turskog na albanski prevodimo i raspored ispita. Na ulazu u fakultet ne postoji tabla na kojoj bi na turskom jeziku pisalo da postoji i Katedra za turski jezik i književnost, već smo mi sami uz donaciju turskog KFOR-a zakačili natpis iznad dve učionice u kojima održavamo predavanja. Univerzitet je 17. aprila 2007. objavio konkurs za prijem novog akademskog kadra na Filološkom fakultetu, pa tako i za Katedru za turski jezik i književnost. Konkurs je na <http://www.uni-pr.edu/> objavljen samo na albanskom jeziku. Inače, službenici na celom fakultetu, a ne samo u studentskoj službi, ne poštuju pravila o pisanju imena na turskom jeziku.

I.S., asistent na Katedri za turski jezik i orijentalistiku na Filološkom fakultetu u Prištini/Prishtinë
FHP intervju, 10. maj 2007.

6. Albanci

Na Kosovu su Albanci manjina u opštinama na severu Kosova, Zvečanu/Zvečan, Zubinom Potoku/Zubin Potok, Leposaviću/Leposaviq i severnom delu Mitrovice/Mitrovicë, i u opštini Štrpce/Shtërpçë na jugu Kosova. U ovim opštinama većinsko stanovništvo su Srbi. Sve aktivnosti za organizovanje multietničkih škola su propale i u svim ovim opštinama đaci Albanci idu u škole odvojeno od đaka Srba, i to u odvojenim objektima. Albanci pohađaju nastavu po planu i programu MONT-a Kosova. Oni u ovim opštinama normalno pohađaju nastavu na albanskom. Učenici Albanci sva dokumenta dobijaju na albanskom. Što se tiče opštine Štrpce/Shtërpçë, MONT Kosova je tokom 2006. godine izradio svedočanstva i đačke knjižice na srpskom i na albanskom jeziku. Dokumenta su podeljena svim školama, i onim u nadležnosti Vlade Kosova i Vlade Srbije. U institucijama u nadležnosti Vlade Srbije ova dokumenta Vlade Kosova se ne koriste, već ona koje je propisala Vlada Srbije, dok učenici Albanci koriste ove dvojezične dokumente Vlade Kosova.

Na teritoriji opštine Štrpce/Shtërpçë ima 17 škola u kojima nastavu na srpskom i albanskom jeziku pohađa 2527 učenika. Na albanskom jeziku uči oko 800 učenika, ostali su Srbi. Od 190 prosvetnih radnika i pomoćnog osoblja koji rade u ovim školama, 60 su Albanci. Učenici Albanci iz sela Donja Bitinja/Biti e Ulet i Gornja Bitinja/Biti e Epërme u opštini Štrpce/Shtërpçë nastavu pohađaju u novosagrađenoj školi „Anton Santuri/Anton Santuri”, koja je 2005. godine izgrađena sredstvima iz kosovskog budžeta. Do tada su učili u privatnoj kući, jer Srbi nisu dozvolili da Albanci koriste učionice u osnovnoj školi „Staja Marković” u Donjoj Bitinji/Biti e Ulet, gde su pre rata albanski i srpski osnovci zajedno učili. Zgradu osnovne škole „Staja Marković” koriste samo đaci Srbi.

Nastava se odvija odvojeno. Učenici Srbi nastavu pohađaju u srpskim školama isključivo na srpskom jeziku i rade po planovima i programima Ministarstva prosvete Republike Srbije. Albanci idu u svoje škole i rade po planovima i programima Ministarstva za obrazovanje, nauku i tehnologiju Kosova. U našoj opštini gradi se dosta školskih objekata. Upravo danas, sredstvima koje je obezbedila Evropska agencija za rekonstrukciju, započeli su radovi na izgradnji dva školska objekta. Jedan je u selu Brod za albanske i drugi u selo Sevce za srpske učenike (...). Na teritoriji opštine Štrpce nismo uspeli da stvorimo nijednu multietničku školu u kojoj bi srpska i albanska deca učila zajedno. Po završetku rata nastojali smo da u selima Bitinja i Vica organizujemo mešovite škole. Nismo uspeli, Srbi su se protivili, zbog čega su albanska deca iz tih sela morala da pohađaju školu koja je bila smeštena u privatnoj kući Ganija Muharemića (...). MONT Kosova prošle godine je štampao zajedničke đačke knjižice i svedočanstva na srpskom i albanskom jeziku. One su podeljene direktorima svih škola, ali u školama gde uče Srbi njih nisu koristili i i dalje ih ne koriste. U njihovim školama u upotrebi su đačke knjižice i svedočanstva samo na srpskom jeziku iz Srbije, dok u školama na albanskom jeziku učenici ta dokumenta dobijaju na albanskom i srpskom jeziku.

S.I., zamenik direktora Direktorijata za obrazovanje u opštini Štrpce/Shtërpçë

FHP intervju, 11. maj 2007.

7. Preporuke

- Vlada Kosova treba da izgradi mehanizme na osnovu kojih će se stvoriti uslovi za punu primenu i poštovanje Ustavnog okvira za privremenu samoupravu na Kosovu i Zakona o upotrebi jezika, kojima se garantuje pravo manjinskim zajednicama na Kosovu da se obrazuju na svom maternjem jeziku.
- Vlada Kosova treba da omogući da rad Komisije za jezike, koja na osnovu Zakona o upotrebi jezika kontroliše primenu ovog zakona u praksi, bude nezavisan i transparentan.
- MONT Kosova treba da obezbedi uslove za funkcionisanje institucija predškolskog obrazovanja na jezicima manjina, čime će se olakšati i ubrzati uključivanje đaka iz manjinskih zajednica u obrazovni sistem Kosova i njihovo puno integrisanje u kosovsko društvo.
- U školama koje su u nadležnosti MONT-a Kosova i u kojima se obrazuju pripadnici manjinskih zajednica, sve informacije moraju da se objavljuju, pored albanskog, i na jezicima manjina, kao i sva ostala interna dokumentacija (mesečni i godišnji planovi rada i drugo), koja je trenutno samo na albanskom. Ukoliko na sednicama nastavničkih veća, u školama u kojima pored đaka Albanaca idu i đaci iz manjinskih zajednica, učestvuju nastavnici iz redova manjina, za njih mora da se obezbedi prevod na njihov maternji jezik. Svi zapisnici sa nastavničkih veća koji su sada samo na albanskom, moraju da budu prevedeni i na jezike onih manjina koje učestvuju u radu te škole.
- MONT Kosova mora da omogući školama u kojima se nastava odvija na jezicima manjina da se zvanična komunikacija između MONT-a Kosova, opštinskih direktorijata za obrazovanje i tih škola vodi i na jezicima manjina, a ne samo na albanskom. Pozitivan primer je Direktorijat za obrazovanje opštine Peć/Peja.
- MONT Kosova treba da napiše planove i programe po kojima bi se odvijala nastava na srpskom jeziku za đake Srbe i deo Goranaca, i da nastavi da insistira na uključivanju nastavnika Srba i Goranaca u proces dogovaranja o tome kako budući planovi i programi na srpskom jeziku treba da se unaprede. Na ovaj način stiče se mogućnost uključivanja svih onih đaka koji nastavu pohađaju na srpskom jeziku u zvanični sistem obrazovanja na Kosovu. Uključivanjem đaka Srba i Goranaca u zvanični sistem obrazovanja na Kosovu stvaraju se uslovi za punu integraciju Srba i Goranaca u novo kosovsko društvo.
- S obzirom na činjenicu da ni u jednoj školi na Kosovu nastava nije organizovana na romskom jeziku, MONT Kosova je u obavezi da u najkraćem mogućem roku đacima Romima obezbedi mogućnost da se obrazuju na svom maternjem jeziku, a što je u skladu sa Ustavnim okvirom Kosova i Zakonom o upotrebi jezika. Takođe, u skladu s tim treba da napravi plan i program obrazovanja, svu potrebnu

dokumentaciju (đачke knjiŹice, indekse, svedoćanstva, diplome, dnevnik e i drugo) i udŹbenike na romskom jeziku. Na ovaj naćin se omogućava brŹa integracija Roma u buduće kosovsko druŹtvo, kao i oćuvanje njihovog etnićkog identiteta, koji je naroćito ugroŹen zbog toga Źto Romi pohaćaju nastavu ili na albanskom ili na srpskom jeziku.

- MONT Kosova u nekim sredinama (SkorobiŹte/Skorobishtē i LjubiŹda/Lubizhdē), gde većinu stanovniŹtva ćine BoŹnjaci, treba da omogući da se obrazovanje na boŹnjaćkom vrŹi nesmetano. Na ovaj naćin se omogućava oćuvanje etnićkog identiteta BoŹnjaka, stvaraju se jednaki uslovi za sticanje obrazovanja i diploma i Albancima i pripadnicima manjinskih zajednica, kao i za ukljućivanje BoŹnjaka u obrazovni sistem Kosova i njihovovo buduće zapoŹljavanje.
- MONT Kosova u Źto kraćem roku treba da prevede preostale udŹbenike (udŹbenici za III, IV, V i VIII razred) za đake koji nastavu prate na boŹnjaćkom i na turskom jeziku. Takoće, MONT Kosova mora da vodi raćuna da ti prevodi budu mnogo precizniji, prvenstveno imajući na umu udŹbenike za predmete ćiji je jedan od ciljeva oćuvanje etnićkog identiteta manjinskih zajednica, kao Źto su istorija, maternji jezik, likovna i muzićka kultura.
- MONT Kosova je u obavezi da obezbedi udŹbenike za đake srednjoŹkolce iz manjinskih zajednice koji nastavu pohaćaju po planu i programu Vlade Kosova. Do sada nije oćŹtampan nijedan ovakav udŹbenik.
- Po statutu Univerziteta u PriŹtini/Prishtinē, zvanićni jezici studiranja su albanski i engleski. FHP – Kosovo smatra da i jezici manjina moraju da budu zvanićni jezici studiranja, jer se samo na taj naćin sprećava etnićka diskriminacija i omogućava jednaka mogućnost za sve graćane Kosova, manjinske zajednice i Albance, za sticanje obrazovanja i visokoŹkolskih diploma, kao i za zapoŹljavanje.
- Univerzitet u PriŹtini/Prishtinē treba da poćne da izdaje zvanićnu dokumentaciju (indeksi, diplome, zapisnici sa ispita, prijave za ispite, potvrde i drugi dokumenti) i na jezicima manjina, da komunicira sa onim odeljenjima fakulteta na kojima je trenutno omogućeno manjinama da se obrazuju na svom maternjem jeziku tj. na jezicima manjina, a ne samo na albanskom, i da propiŹe zvanićne udŹbenike i bibliografije koje će koristiti studenti iz manjinskih zajednica u toku svog obrazovanja.
- Web stranice MONT-a Kosova, Univerziteta u PriŹtini/Prishtinē i ostalih obrazovnih ustanova, ugovori o radu, konkursi za upis u osnovu, srednju Źkolu i fakultete, kao i oglasi za posao, prvenstveno za one pozicije koje se odnose na zapoŹljavanje pripadnike manjinskih zajednica, treba da budu viŹejezićni.